

EN ZIJN ZAAK VERMANING

PROF. HET WATERBOLK

1969 WAS DE START VAN
DE TELOORGANG
VAN ONS ARCHEOLOGISCH
STEENTIJD ERFGOED
HET BEGIN VAN DE ZAAK
VERMANING

MAAR OOK
HET ONTSLAG
VAN BOHMERS
EN DE DIEFSTAL
VAN JAN DE VRIES

DE VOLGENDE PAGINA'S
ZIJN OVERGENOMEN
UIT HET BOEK:

VERANDEREND VERLEDEN
VAN Harm Tjalling Waterbolk (2019)

ZIJN MOTTO: Mijn zoektocht naar structuur in onze voorgeschiedenis

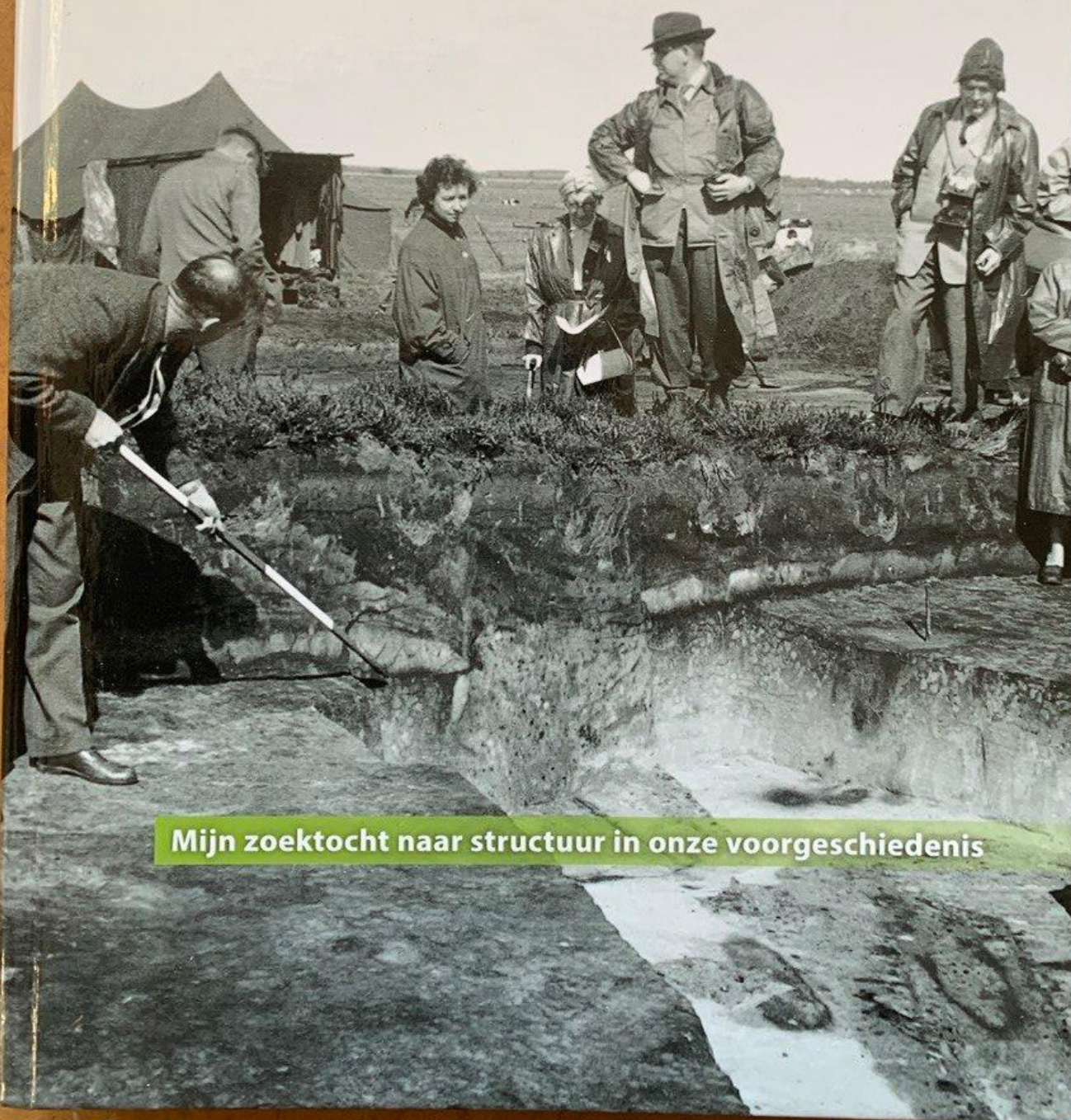
Een van de twee grote
in 1965 door Jan de Vries
gestolen neolithische bijlen
uit het depot van het BAI
in Groningen

Er wordt verschillend gedacht over wie de daders zijn. Daarover later meer. Duidelijk is wel dat de 'deskundigen' het niet met elkaar eens zijn. Bij sommigen mist er nl 1 persoon. De man die de artefacten in de bodem zou hebben gestopt of had rondgestrooid. Die wordt dan ook de onbekende derde genoemd. Waterbolk wist wel wie het was. Stapert, Frans De Vries en Niekus wisten het niet. Leo Verhart ziet Vermaning als de enige dader. Hij is tenminste duidelijk. (KG, bestuurslid APAN).

EEN LEVEN EN EEN MISSTAP OP 308 PAGINA'S

Veranderend verleiden

Harm Tjalling Waterbolk

Mijn zoektocht naar structuur in onze voorgeschiedenis

ZOU HIJ HET GEVONDEN HEBBEN?

DE APAN DENKT VAN NIET

Vermaning met Waterbolk in betere tijden, vlak voor de desastreuze clash tussen prof.dr. Waterbolk en prof.dr. François Bordes op het Unesco-congres in 1969 in Parijs. Zie verderop voor de link naar het artikel daarover.

ENKELE OVERDENKINGEN

Waterbolk was in zijn eigen wereldje een dwaalgast geworden.

Dacht en liep alle kanten op maar zou nooit de rust daarin vinden.

Want alles wat hij had bedacht berustte op zijn eigen theorie en fantasie.

En het vreemde is dat hij daarbinnen maar bleef twijfelen.

Want kennelijk kon hij zich daarin zelf niet eens volgen en zelfs niet alles geloven wat hij bedacht had.

Evert Ulrich, bestuurslid APAN

Het is duidelijk dat Waterbolk met de zaak Waterbolk/Stapert opstond en ermee naar bed ging. Hij kan het niet achter zich laten.

Govert van Noort, bestuurslid APAN

Onderzoek van het Paleolithicum, met o.a. de zaak-Vermaning

Met het onderzoek van het Paleolithicum heb ik mij persoonlijk niet actief beziggehouden. Ik kreeg er in mijn functie echter meer mee te maken dan mij lief was.

In hoofdstuk 3 (p. 81) besprak ik dat Bohmers contact zocht met de amateurs, met hen het veld inging, en dan ook de mogelijkheden bekeek voor opgravingen en het verzamelen van organisch materiaal voor ¹⁴C-datering. Maar vooral hield hij zich bezig met de typologie van de werktuigen en de procentuele samenstelling van de typen per vindplaats. Hij vergeleek die met wat er bekend was in het buitenland, en ook daar ging hij dan in overleg met collega's vondstcomplexen tellen en meten volgens een door hem ontwikkelde methode. Vaak trok hij naar Frankrijk, eerst in een kampeerbus en later per woonboot. In de betrekkelijk kleine wereld van professionele steentijdonderzoekers in West-Europa was hij een gerespecteerde collega geworden. Voor zijn Franse project kreeg hij in 1962 subsidie van ZWO en daarvan kon hij een tweede veldmedewerker aanstellen. Een universitaire medewerker had hij al sinds 1959. Terwijl voor de jongere perioden het BAI zijn werkterrein toch vooral in het noorden van het land had, was Bohmers in het hele land actief. Regelmatig bezocht ik zijn opgravingen en via hem leerde ik verschillende amateurarcheologen kennen, ook in het zuiden van het land. Door aankoop van hen konden we soms onze collecties uitbreiden.

Een van de actieve amateurs was de ordebroeder Aquilas Wouters in Eindhoven. Samen met hem had Bohmers al in 1954 een artikel geschreven over de uit ons land toen bekende midden- en oud-paleolithische werktuigen (Bohmers & Wouters 1954). Uit ons eigen werkgebied was daarvan slechts een enkel exemplaar bekend, de vuistbijl van Wijnjeterp.

Op p. 123 vermeldde ik dat Bohmers omstreeks 1960 niet meer deel wenste te nemen aan het onderwijs omdat hij tegengewerkt zou worden door de faculteit. Het was in de

tijd dat de archieven van de SS beschikbaar waren gekomen voor historisch onderzoek. De SS-organisatie voor de archeologie was *Das Ahnenerbe* geweest en daarvan was Bohmers met vele na de oorlog in Duitsland actieve archeologen lid geweest. Bohmers beoemde zich erop dat hun wetenschappelijke werk niet beïnvloed was door de nazi-leer, in tegenstelling tot dat van de Duitse archeologen die zich geschaard hadden achter het *Amt Rosenberg* van de SA.

Michael Kater, een Canadese historicus van Duitse afkomst, bestudeerde *Ahnenerbe*, en ik herinner mij dat Bohmers mij een brief liet zien van Kater, die hem om informatie vroeg, maar er volgens hem niets van begrepen had. Kater promoveerde op zijn onderzoek in 1966. In zijn dissertatie en een naderhand verschenen boek (Kater 1974) toont hij aan dat de *Ahnenerbe*-archeologen wel degelijk actief hebben meegewerkt aan de Duitse pogingen tot nazificatie van de bezette gebieden en zet hij vraagtekens bij het door Bohmers aangevoerde werk voor de Britse geheime dienst. Alle reden voor Bohmers om zich ongerust te maken over zijn toekomst.

In 1964 begon een amateurarcheoloog uit Smilde, Tjerk Vermaning, van beroep scharenslipper, gericht te zoeken naar oud-paleolithisch materiaal, maar hij had daarbij aanvankelijk geen succes. Via Van der Waals was hij in contact met Bohmers gekomen. Na een vondstmelding van de echtgenote van Vermaning bezochten beiden Vermaning op zijn woonschip en zagen daar een collectie van ongeveer 70 vuurstenen werktuigen van midden-paleolithisch karakter die Vermaning gevonden zou hebben op een akker bij Hoogersmilde. Dat bezoek vond plaats op 27 januari 1965, achteraf gezien een dag waarop het steentijdonderzoek in ons land totaal van karakter zou veranderen.

Het was namelijk uitgekomen dat Jan de Vries, een van beide technische medewerkers van Bohmers, tijdens de verbouwing neolithische stenen werktuigen en bronzen bijlen op het BAI gestolen had en die in het zuiden van het land had verkocht. Hij had ook een

revolver aan Bohmers geleverd. Een huiszoeking door de politie bij Bohmers, toevallig op diezelfde 27 januari, leverde nog meer door De Vries geleverde wapens op waarvoor Bohmers geen vergunning had. Dit leidde tot een schorsing door het college van bestuur van de universiteit en uiteindelijk tot het beëindigen van het dienstverband in de vorm van een eervol ontslag op eigen verzoek. Ook De Vries werd ontslagen.

De contacten met Vermaning werden voortgezet door Van der Waals. Ik werd er ook bij betrokken en samen bezochten we in augustus de op paleolithisch gebied meer deskundige collega Hermann Schwabedissen in Keulen, voornamelijk met het oog op de bepaling van de waarde en de wetenschappelijke betekenis van de vondst. Hij toonde geen enkele twijfel aan de authenticiteit van de vondst. Die werd door het Drents Museum gekocht. Schwabedissen was ook lid geweest van *Ahnenerbe*.

We publiceerden een korte mededeling met enkele afbeeldingen in 1967 in de *Nieuwe Drentse Volksalmanak* (109). Die leidde in 1969 tot een brief van collega McBurney uit Cambridge, waarin hij zijn twijfel over de echtheid liet blijken. Wij hadden echter bij een controleopgraving op de door Vermaning aangewezen vindplaats nog enkele stukken gevonden in ogenschijnlijk ongeroerde grond. Later is gebleken dat ook daarbij bedrog moet zijn gepleegd.

Een 'definitieve' publicatie van de vondsten verscheen van onze hand in 1973 in *Palaeohistoria* (128). Ter voorbereiding hadden we in 1969 met een deel van de collectie nog een bezoek gebracht aan François Bordes in Bordeaux, die over de typologie van paleolithische artefacten fundamentele studies had gepubliceerd. Hij verwonderde zich wel over het uiterlijk van de stenen, maar toonde toen geen twijfel aan hun authenticiteit.

Achteraf gezien hadden we die publicatie beter kunnen overlaten aan, eventueel buitenlandse, vakmensen. We waren tenslotte geen van beiden gespecialiseerd op het gebied van het Paleolithicum.

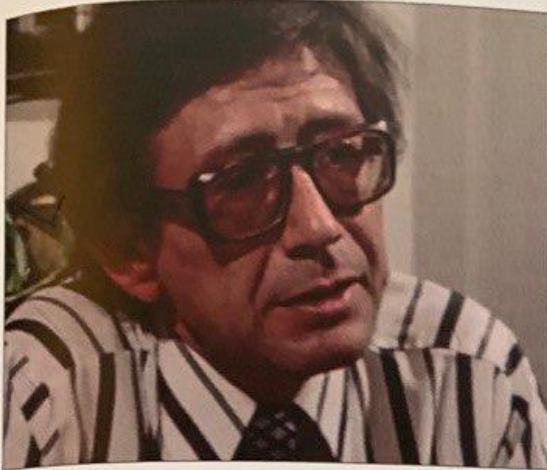
Vermaning deed nieuwe vondsten, o.a. in Hijken, maar hield de vindplaats lang geheim. Hij eiste met behulp van de inmiddels volledig op zijn hand geraakte pers een aanstelling bij de universiteit.

Het na een bezoek aan Vermaning door Van Giffen en Glasbergen door een Amsterdamse stichting gekochte en aan ons voor nader onderzoek ter beschikking gestelde materiaal van Hijken gaf ik in 1974 aan de student Dick Stapert om daarover een scriptie te schrijven. Hij had een geologische vooropleiding en ontdekte dat de stenen ondanks hun veronderstelde hoge ouderdom niet de te verwachten oppervlakteveranderingen vertoonden. Er was wel enige afronding zichtbaar, maar onder het microscoop bleek dat die recent machinaal was aangebracht. Voor de collectie Hoogersmilde bleek hetzelfde te gelden.

De bekendmaking van de vervalsing, het daarop volgende onderzoek van de politie en de door de provincie aangespannen rechtszaak veroorzaakten een enorme publiciteit.

Tjerk Vermaning toont zijn (toen nog niet ontmaskerde) vervalsingen (1969).

Jan de Vries, technisch
medewerker van A. Bohmers,
in 1977.

die zich opnieuw tegen ons keerde. De rechtbank in Assen veroordeelde Vermaning voor de ten laste gelegde oplichting, maar in 1978 werd hij in hoger beroep vrijgesproken, omdat niet aangetoond was dat hij ze zelf had vervaardigd. Daarbij zei het gerechtshof in Leeuwarden met nadruk dat het zich over het al dan niet echt zijn van de werktuigen niet uitsprak. Die uitspraak leidde tot een discussie in de kring van juristen. De Groningse hoogleraar in het strafrecht T.W. van Veen sprak in de Nederlandse Jurisprudentie van 'een niet onaanvechtbare motivering van een vrijspraak'. Het was voldoende geweest als in de dagvaarding had gestaan dat de verdachte wist dat de voorwerpen waren nagemaakt.

Velen beschouwden de vrijspraak echter als bewijs voor de echtheid van de stenen. Er werd een vereniging opgericht die eerherstel voor Vermaning eiste en alle banden met de vakwereld wilde verbreken (de APAN, 'Actieve Praktijk Archeologie Nederland').

Die vakwereld, verenigd in de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA), hield zich erg lang afzijdig, maar ging zich ten slotte in 1984 wel bemoeien met een eventueel onderzoek op een derde vindplaats van Vermaning, nu bij Eemster. Er werd een werkgroep gevormd, die allereerst het materiaal wilde onderzoeken. Dat was inmiddels bij verschillende personen terechtgekomen, maar enkelen van hen waren niet bereid het voor dat doel af te staan. Het onderzoek ging niet door en de APAN viel uiteen. Een van de meest actie-

ve leden was de inmiddels uit zijn orde getreden en gehuwde Wouters.

De vreemde gebeurtenissen met betrekking tot Eemster waren aanleiding voor enkele regionale journalisten om contact met mij op te nemen. Vanaf dat moment hield de voor ons negatieve publiciteit geleidelijk op. Wil Roebroeks, een van de leden van de SNA-werkgroep en inmiddels in Leiden gespecialiseerd in de studie van het oudere Paleolithicum, deelde onze mening over de valsheid, maar pas in 1990 lezen we in een publicatie van hem dat de aankopen van Vermaning geen rol meer moeten spelen in het onderzoek (Roebroeks 1990). Toen waren vele betrokkenen al overleden: Grada Vermaning in 1981, Tjerk Vermaning in 1987 en de naar Zweden vertrokken Bohmers in 1988. Wouters schreef in 1999 nog een boek *'Accuse. De zaak Vermaning*. Hij overleed in 2001.

Zelf ben ik in 1987 met emeritaat gegaan. Het zal duidelijk zijn dat ik veel last heb gehad van de zaak-Vermaning, met name van het door de pers opgeroepen beeld van de eenvoudige amateur die door de jaloerse vakwereld werd tegengewerkt. Vooral de twijfel aan mijn integriteit als onderzoeker was hard aangekomen. Zelfs in onze academische kennissenskring waren er enkelen die rekening hielden met de mogelijkheid dat ik op een verkeerd spoor zat. Ik heb meegemaakt dat personen zich bij ontvangsten van mij afwendden als ze mijn naam hoorden.

Van de eigen vakcollega's kregen Diderik en ik maar weinig steun. Ze konden aanvankelijk ook weinig doen omdat het materiaal tijdens de enkele jaren durende rechtsgang ook voor hen niet toegankelijk was. Ze bleven lang op afstand en konden dat rechtvaardigen door de opvatting dat Diderik en ik de zaak verkeerd aangepakt zouden hebben.

Krantenberichten naar aanleiding van mijn afscheid in 1987 vermeldden ook altijd mijn rol in de zaak-Vermaning. Achteraf zie ik wel in dat we aan de waarschuwing van McBurney meer aandacht hadden moeten besteden en dat we, zoals ik al schreef, niet zelf de

ont zijn
naskerde).

WIE WAS DE VERVALSER? HET WAS NIET VERMANING PROF. F. BORDES VERSCHIJNT OP HET TONEEL

172

publicatie in *Palaeohistoria* op ons hadden moeten nemen. Maar in onze contacten met de provinciale autoriteiten zie ik niets dat we anders hadden moeten of kunnen doen. Die autoriteiten voerden een eigen beleid, waar wij als betrokkenen buiten werden gehouden en waarop we dan ook geen enkele invloed hadden.

Bij dit alles zat ik nog wel met een ander probleem, namelijk de vraag wie de vervalser was. Want zelf was ik in de loop van de jaren tot de overtuiging gekomen dat Vermaning in Hoogersmilde wel de vinder kon zijn geweest, maar niet de maker, en wie was dat dan wel? Die vraag is mij blijven bezighouden en dat leidde tot het schrijven van het boek *Scherpe stenen op mijn pad*, dat in 2003 verscheen en in hoofdstuk 5 (p. 222) aan de orde zal komen. In mijn toespraak bij de promotie van Dick Stapert in 1992 (zie p. 269) haal ik enkele persoonlijke herinneringen op aan de zaak die voor hem nog veel ingrijpender moet zijn geweest dan voor mij.

Naast de zaak-Vermaning zijn mijn bemoeienissen met het Paleolithicum beperkt gebleven. Op een congres in Parijs in 1969 hield ik een voordracht, waarin ik de inmiddels door geologisch en paleobotanisch veenonderzoek in Nederland opgestelde, en door enkele

le ¹⁴C-bepalingen gedateerde klimaatcurve voor de laatste ijstijd vergeleek met ¹⁴C-dateringen van paleolithische sites in West-Europa. Dit leverde een consistent beeld op en maakte het mogelijk om ook niet gedateerde vondsten in verband te brengen met de klimaatcurve en zo indirect te dateren. Mede doordat ik deze werkwijze ook gebruikte om de toen nog dubieuze vondsten van Hoogersmilde onder te brengen in het systeem, kreeg ik daarop kritiek van Franse zijde (1972: 120).

Mijn bemoeienis met het Paleolithicum is verder beperkt gebleven tot een enkel promotieonderzoek. Een van Van Giffens leerlingen, W.J.A. Willems, die in 1935 bij hem gepromoveerd was op het onderzoek van urnenvelden in Noord-Brabant, vond werk in het toenmalige Nederlands-Indië, waar Dubois op Java de schedel ontdekt had van een primitieve mensvorm, de *Pithecanthropus*. Willems richtte vlak voor de oorlog onderzoek op het eiland Flores, waar oude fossielen en stenen werktuigen waren gevonden. Op Java was er voor de oorlog onderzoek gedaan door de archeologen Van Stein Callenfels, Tweedie en Von Koenigswald. In het dal van de rivier Baksoko waren primitieve stenen artefacten gevonden, die als Patjitan-cultuur bekend waren geworden. Er is een bekende foto waarop de heren Willems en Van Stein Cal-

Het was in 1969 op het UNESCO-congres in Parijs. Het werd een desastreuze ontmoeting. Met kritiek van Franse zijde moet gelezen worden: met kritiek van prof.dr. François Bordes. Hij was in die tijd de beroemdste archeoloog van de oude steentijd wereldwijd. Door de lezing van Waterbolk over de 14C-methode ontstond er een scherp meningsverschil over de datering van Franse MP-vondsten. Volgens die methode zouden Franse vondsten te oud gedateerd zijn. Daarmee zette hij de Franse onderzoekers voor joker. Dat kon niet goed aflopen. Het werd De Zaak Vermaning!

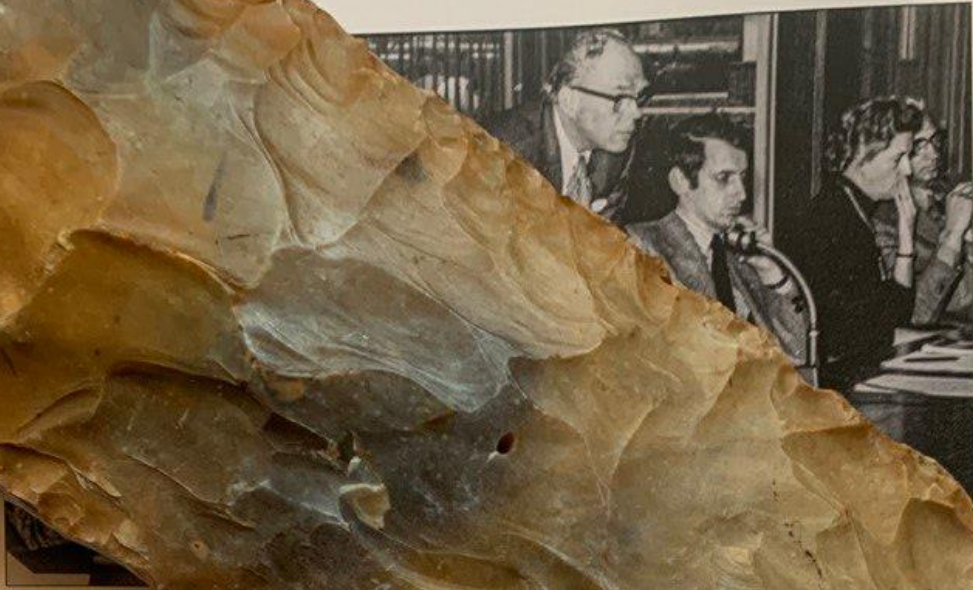
Opgraving op Vermaning:
vindplaats Hijken in 1968.

Brief van Ch. N
Cambridge, waar
twijfels uitspreek
collectie Hoogers
Vermaning

HET ONLEESBAAR BRIEFJE VAN MC. BURNEY

173

lenfels samen met Van
bij de opgraving in 1933.

Gefascineerd door deze vooroorlogs-
landse activiteiten en gestimuleerd door het
naoorlogse werk van de Nederlander Van
Heekeren en Indonesische archeologen als
R.M. Soejono, die een jaar in Nederland had
verbleven, ging de student Gert-Jan Bartstra
zich richten op het onderzoek van de Patji-
tan-cultuur. Hij kreeg subsidie van ZWO en
van de toen beginnende be-

Brief van Ch. McBurney,
Cambridge, waarin hij zijn
twijfels uitspreekt over de
collectie Hoogersmilde van
Vermaing (1967).

WILLIAM WYSE PROFESSOR
OF SOCIAL ANTHROPOLOGY,
H. FORTES, M.A. (KING'S)

FACULTY OF ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY,
DOWNING STREET, CAMBRIDGE.
TELEPHONE 59714/5.

DISNEY PROFESSOR OF
ARCHAEOLOGY,
J. G. D. CLARK, Sc.D., F.B.A.
(PETERHOUSE)

Technical characteristics of the
hand-axes struck me as
unusually like pebbles! They
have all the features (thick
cross-section at tip, inappropriate

DE TYPOLOGIE KLOPTE - DE GEOLOGIE KLOPTE. MAAR WIE WAS DE MAKER, WIE HAD ZE OP DE AKKER GEDEPONEERD?

222

Het steentijdonderzoek: Scherpe stenen op mijn pad (2003)

In hoofdstuk 4 besprak ik de vervalsingsaffaire waarin ik verzeild was geraakt en de vragen die na de oplossing ervan bij mij nog waren overgebleven. Aan deze affaire, bekend geworden als de zaak-Vermaning, is mijn boek *Scherpe stenen op mijn pad. Deining rond het onderzoek van de steentijd* gewijd. Het werd op 27 november 2003 ten doop gehouden in de oude kerk van Anloo (278). Ik heb het boek opgedragen aan mijn kleinkinderen Johannes, Tjalling, Willemijn en Eva. Met de bevestiging van de valsheid van de artefacten door vakcollega's omstreeks 1990 zou de zaak, waarmee ik mij naast mijn eigenlijke werk 25 jaar lang had moeten bezighouden, als afgesloten kunnen worden beschouwd, ware het niet dat ik met tal van vragen was blijven zitten. Velen, en ook de rechtbank, hebben gedacht dat Vermaning de stenen zelf had gemaakt. Maar hoe kwam hij aan de kennelijk redelijk correcte kennis van de typologie van midden-paleolithische werktuigen, hoe kon hij weten dat de vindplaats in geologisch op-

zicht klopte? Had hij de werktuigen wel zelf gemaakt of was hij alleen de vinder? Maar wie was dan wel de maker? En wie had ze op de akker gedeponeerd?

Wat was de rol van Bohmers, die aan Vermaning op grond van een eerdere vondst van een mogelijk artefact de akker had gewezen waar hij maar eens verder moest gaan zoeken? Dat artefact bleek later een pseudo-artefact te zijn. In ingezonden stukken na zijn vertrek zegt Bohmers in 1967 dat hij de eerste is geweest om de vondst te accepteren, maar in 1975 schrijft hij dat hij altijd al twijfels had gehad.

Bohmers was een voortreffelijk onderzoeker, die als eerste in ons land moderne methoden toepaste bij het onderzoek van vindplaatsen van vuurstenen werktuigen uit de steentijd. Maar overigens was hij een intrigerende figuur, omdat hij lid was geweest van de SS-organisatie *Ahnenerbe* en tijdens de oorlog in Moravië had opgegraven. Van het verzet dat hij in die organisatie zou hebben gepleegd en

Ad Wouters op bezoek bij de familie Vermaning (1977).

Een s
sir
vind

Een selectie van de vervalsingen van Vermaning's vindplaats Hoogersmilde.

waarvan hij hoog opgaf, was echter niet veel overgebleven in nieuwe Duitse publicaties over Ahnenerbe, terwijl Nederlandse historici vraagtekens waren gaan zetten bij zijn gedrag tijdens de oorlog en bij de door hem geclaimde activiteiten voor de Britse geheime dienst. Wat wilde hij met de vuurwapens die hij via zijn assistent Jan de Vries had gekocht?

En wat te denken van Ad Wouters, een intelligente en kundige amateurarcheoloog, die in 1954, toen nog als Broeder Aquilas, samen met Bohmers een goed overzicht had geschreven over de toen in ons land bekende midden-paleolithische vondsten, maar die zich nu ging opwerpen als de kampioen van Vermaning, terwijl hij gezien zijn deskundigheid en intelligentie toch eigenlijk beter moest weten? Waaraan ontleende hij de energie om zelfs na Vermaning's dood in 1987 met een aantal secundanten nog verder voor diens eerherstel te strijden? Nog in 1999, op 82-jarige leeftijd, twee jaar voor zijn eigen dood, schreef hij een boek met als titel *J'accuse, de zaak-Vermaning*. De eerlijkheid van de charismatische Wouters was overigens in de vakwereld steeds meer ter discussie komen te staan vanwege enkele door hem waarschijnlijk gepleegde vindplaatsvervalsingen. Had hij een rol gespeeld in het geheel?

Vermaning en Wouters hadden vele medestanders. Waren sommigen van hen misschien op de hoogte van het bedrog? Zo zou ik nog een hele tijd door kunnen gaan. Ik heb van het begin af geleefd met het vermoeden dat de zaak ingewikkelder was dan velen dachten. Ik wist alleen niet hoe de vork werkelijk in de steel zat.

Dat was ook een van de redenen waarom ik, ook nadat ik in 1987 met de VUT was gegaan, nooit in het openbaar commentaar op de zaak heb gegeven, hoewel mij dat vaak werd gevraagd. Naarmate de jaren vorderden, groeide natuurlijk wel de afstand tot het gebeurde, en geleidelijk ging ik inzien dat de affaire in haar essentie weinig meer was dan een incident in de ontwikkeling van de archeologie van de steentijd. Want die is in ons land van een liefhebberij van enkele verzamelaars in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw uitgegroeid tot een volwaardig deel van de moderne professionele archeologie.

Daarmee had ik een mogelijk kader gevonden voor een nieuwe benadering van het gebeurde. Die zou me bovendien de mogelijkheid geven de vele nieuwe gegevens over Bohmers in de beschouwing te betrekken. En aangezien ik als student Bohmers al in 1946 had

ontmoet en ik opgegroeid ben in het dorp Havelte, waar in de jaren '30 de succesvolle amateurarcheoloog Voerman actief was, lag het voor de hand om mijn eigen levensloop als chronologisch raamwerk voor mijn verhaal te kiezen. Het bevat daardoor wel een aantal biografische elementen, maar moet niet als autobiografie worden gezien. Daarvoor heb ik teveel beleefd dat in het boek niet ter sprake komt. Toen ik eenmaal de structuur van het boek voor me zag, ging ik aan het werk. Al ordenende en stap voor stap de ontwikkeling van het steentijdonderzoek volgende, ging ik verbanden zien die mij ertoe brachten aan het eind van mijn boek in een apart hoofdstuk een hypothese te formuleren over de structuur en de mogelijke achtergronden van het gepleegde bedrog. Ik bied die hypothese aan als de resultaten van een wetenschappelijk onderzoek. Het gevoel dat ik nu ongeveer weet hoe de zaak in elkaar zit, heeft mij rust gegeven. Ik heb de zaak, zoals men wel eens zegt, van me af geschreven. Paul Brood bracht mij in contact met uitgever Martin Hillenga, met wie ik bijzonder prettig heb samengewerkt. De receptie van het boek was in het algemeen zeer positief.

Bij de presentatie van mijn boek in de oude kerk van Anloo hield de historicus Doeko Bosscher (2004) een rede over 'Een amateur en de pers tegen de gevestigde wetenschap.' Hij toont aan dat de grote belangstelling van de pers voor de zaak volledig past in de an-

ti-autoritaire beweging van de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Met die beweging had ik ook te maken gekregen toen ik voorzitter werd van een faculteitscommissie die zich moest bezighouden met de problemen in de afdeling Nederlands en ook toen ik in eigen huis geconfronteerd werd met de bij het technische en wetenschappelijke personeel levende wens tot medezeggenschap. Ik schreef daarover in hoofdstuk 4.

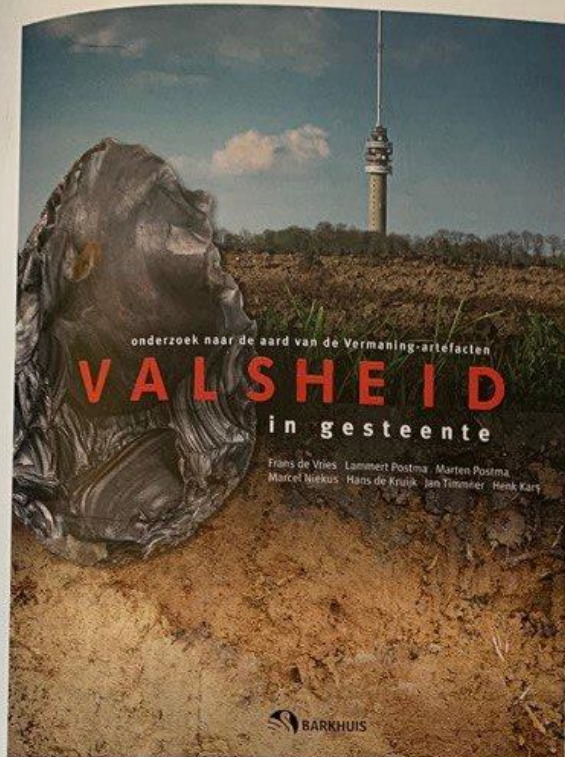
Beide zaken waren in retrospect meer verwant dan men op het eerste gezicht zou vermoeden. Samen met de storm van de *New Archaeology* illustreren ze een internationale tijdgeest in de jaren '60 en '70, die totaal verschillend was van die in de eerste naoorlogse jaren van de wederopbouw, waarin het bestaande gezag werd aanvaard en een researchinstelling als het BAI binnen de universiteit kon groeien en bloeien. Beide situaties kan men zich nu niet meer voorstellen, nu sinds de jaren '80 bureaucratie en bezuinigingen zijn doorgedrongen tot in alle uithoeken van het academische bedrijf. Waarbij wat de archeologie betreft wel moet worden gezegd dat de huidige grote maatschappelijke betrokkenheid bij de zorg voor het archeologische erfgoed een belangrijk winstpunt is van de laatste decennia. Daarover kom ik nog te spreken in het Slotwoord.

Als ik in het voorjaar van 2018 het manuscript van dit boek afsluit, wordt er in het Drents

Opening van de tentoonstelling over leven en werk van Tjerk Vermaning in het Drents Museum te Assen (2018).

Omslag van het boek *Vals in gesteente* door Fraai Vries et al. (nog te verschij

Omslag van het boek Valsheid in gesteente door Frans de Vries et al. (nog te verschijnen).

Museum een tentoonstelling gehouden over de Zaak-Vermaning en de belangstelling die deze bij het grote publiek wist op te roepen. Uitgangspunt is de valsheid van Vermanings vondsten in Hoogersmilde, Hijken en Eemster. Die is ook het uitgangspunt van een vorig jaar verschenen boek van Wijnand van der Sanden over de archeologie van Drenthe. Daarin worden de vondsten van Vermaning van Hoogersmilde, Hijken en Eemster gevoegd bij een reeks vervalsingen die vroeger een rol hebben gespeeld in de archeologie van Drenthe.

Verder is in 2020 de verschijning te verwachten van een boek van Frans de Vries en anderen, waarin op grond van fysisch en chemisch onderzoek nieuwe argumenten worden gepresenteerd voor de valsheid van Vermanings vondsten. In krantenberichten ontmaskeren Frans de Vries en Marcel Niekus bovendien een vervalser van vuurstenen werktuigen en vindplaatsen. Het is de voormalige ordebroeder Aquilas Wouters, samen met wie Bohmers al in 1954 een goede publi-

catie had geschreven over de toen bekende oud-palaeolithische vondsten in ons land. Het ligt nu temeer voor de hand om verband te zoeken tussen de activiteiten van Wouters en Vermanings vondsten, maar een directe relatie is nog niet aangetoond.

Zelf denk ik opnieuw aan een mogelijke rol van de in 1959 aangestelde technische assistent van Bohmers, Jan de Vries, met wie Bohmers via Wouters in contact was gekomen. Deze heeft voor Bohmers de vuurwapens gekocht die tot diens ontslag hebben geleid en verder had hij tijdens de verbouwing op het BAI bijlen uit het Neolithicum en de Bronstijd gestolen en in Noord-Brabant verkocht. Hij kende het milieu in het zuiden van het land, waarin Wouters actief was en gaf in 1962 de voorkeur aan een tijdelijk dienstverband bij ZWO boven een hem door mij dringend geadviseerde voortzetting van zijn aanstelling bij de universiteit. Bij ZWO dacht hij kennelijk meer vrijheid te hebben. De diefstal leidde echter tot zijn ontslag. Hij zou degene geweest kunnen zijn die in opdracht van Bohmers de door Wouters vervaardigde vervalsingen heeft gedeponeerd op de akker in Hoogersmilde, waar Bohmers Vermaning had gesuggereerd om verder te gaan zoeken naar aanleiding van diens vondst van een pseudoartefact.

Het Historisch Genootschap te Groningen: Groningse historici bijeen (2004)

Groningse historici bijeen is in 2004 uitgegeven ter gelegenheid van de 750ste vergadering van het in 1886 opgerichte Historisch Genootschap (HG) te Groningen. Mijn mede-auteurs en -redacteuren waren de historici Paul Brood, Bunna Ebels-Hoving en Jos Hermans. De laatste was de initiatiefnemer. Naast enkele beschouwende artikelen bevat de bundel een doorlopend register van sprekers en onderwerpen in de vergaderingen 1-782, alsmede een lijst van allen die lid zijn of geweest zijn.

Zelf schreef ik in het boekje een artikel over de archeologie in de beginjaren van het HG (282). Drie onderwerpen kwamen toen aan

Hierdoor ontstond de Zaak Vermaning, het was een meningsverschil tussen twee professoren.

<https://www.apanarcho.nl/prof%20bordes%20en%20prof%20waterbolk%20in%20de%20zaak%20vermaning4.pdf>